

МИКОЛА ЄВГЕНОВИЧ РОТМАН

100-річчя від дня народження історика, публіциста,
громадсько-політичного діяча (1915–1985)

Микола Ротман народився 9 березня 1915 р. в м. Ужгороді у родині службовця. У міжвоєнний період він скінчив чеське відділення Ужгородської гімназії (1925–1933) та юридичний факультет Карлового університету в Празі (1933–1938), здобувши титул доктора права (JUD). У період університетських студій підпрацював бухгалтером в одній із празьких дрібних торгівельних фірм.

Саме у студентські роки Микола Євгенович активно долучився до громадсько-політичної діяльності. Зокрема, із 1934 р. він перебуває в лавах Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ), у серпні 1935 р. бере участь у З'їзді прогресивного студентства Підкарпатської Русі, а в 1936 р. в установчому з'їзді прокомуністичної молодіжної організації Підкарпатський Союз Молодих (впродовж 1937–1938 рр. очолює окружний комітет цієї організації в Ужгороді), бере участь у діяльності ряду інших громадських об'єднань лівого спрямування („Солідарність”, Союз друзів СРСР тощо).

По завершенні навчання М. Ротман влаштувався помічником в конторі ужгородського адвоката Мозеша Юдковича (1888–1980). М. Юдкович (Габор) так само був членом КПЧ і у міжвоєнний період постійно виконував функції захисника на судових процесах щодо діячів комуністичного та робітничого руху, у 1938 р. активно допомагати в цьому йому почав Микола Ротман.

Восени 1938 р., коли внаслідок Віденського арбітражу частина території Підкарпатської Русі відійшла до складу Угорського королівства, Микола Ротман залишився в Ужгороді, очоливши тут комуністичне підпілля. До складу очолюваного Ротманом підпільного міському КПЧ входили також недавня активістка молодіжного та жіночого руху Ганна Бачо (1897–1974), робітники міського маргаринового заводу Шандор Бурич (1903–1974) та Янош Геді (1914–1983), режисер-аматор Йосип Фігула (1908–1963) й ще кілька інших молодих комуністів. Від квітня 1939 р. ужгородські підпільники почали скоординовану діяльність з підпільним крайкомом КПЧ, який очолювали підприємці-кооператори з

Мукачева Йосип Гавелка (1912–1940) та Михайло Смуток (1912–1966). Трохи згодом було налагоджено зв'язок із комуністичним підпіллям у Кошицях, яким керував інженер Золтан Шенгерц (1905–1942). Спільними зусиллями впродовж 1939–1940 рр. було створено розгалужену мережу підпільних організацій по всій території колишньої ЧСР, включеної до складу Угорського Королівства (Закарпаття та частина Східної Словаччини. – К.К.). Зокрема, в Ужгороді було підпільно видано кілька номерів комуністичних часописів українською („Карпатська правда”), угорською („Munkás Újság”), словацькою „Naš hlas”) мовами, випущено та розповсюджено серед городян ряд листівок антифашистського змісту. Оцінюючи наслідки цих акцій, важко не погодитися з твердженнями сучасного дослідника Р. Офіцинського, який вважає що діяльність підпільників „мала незначний суспільний резонанс, але, враховуючи жорстокі обставини часу, можна сміло ствердити вагомість виконаної роботи” (Офіцинський Р. Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини (1939–1944). – К. : Ін-т історії України НАН України, 1997. – С. 145).

Наприкінці 1939 р. рішенням Комінтерну Закарпатський підпільний крайком КПЧ було підпорядковано центральному комітету Угорської компартії. Внаслідок цього М. Ротману було доручено роботу загально-крайового масштабу. Однак вже навесні наступного року Угорщиною прокотилася хвиля арештів діячів комуністичного підпілля... У березні 1940 р. М. Ротмана було заарештовано та засуджено до довічного ув'язнення. Далі були тюрми у Будапешті, Ваці, Канижі, Кесегі, Тарчі, згодом – нацистські концентраційні табори Вюстегірсдоф, Бухенвальд, Дахау...

З концтабору Микола Євгенович був звільнений навесні 1945 р. у вкрай важкому стані. Впродовж липня-жовтня того ж року він пройшов курс лікування у військовому шпиталі у Празі, після чого повернувся до рідного краю. В Ужгороді він тривалий час працював лектором Закарпатського обкому компартії, а від 1963 р. – в Ужгородському державному університеті: викладачем, а згодом доцентом кафедри історії КПРС.

Працюючи в університеті, Микола Ротман захистив кандидатську дисертацію і невдовзі проявив себе як один із найбільш плідних дослідників політичної історії Закарпаття першої половини ХХ століття. У цей час з-під його пера вийшли сотні наукових та

науково-публіцистичних праць про діяльність крайової організації КПЧ, життєвий шлях активних діячів комуністичного руху, комуністичну пресу 1920–1940-х рр. тощо. Серед них – брошури і монографії: „Напередодні другої світової” (Ужгород, 1964), „A Tűz nem alszik ki” (Ужгород, 1966), „Fáklyavivők: A Munkás Újság rövid története” (Ужгород, 1972), „Павло Ференцович Терек” (Ужгород, 1973), „Дочь Верховины” (Ужгород, 1981). Він також виступив співавтором двох видань колективної монографії „Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації” (Ужгород, 1980), як член редколегії працював над багатотомним збірником документів „Шляхом жовтня” (Ужгород, 1959–1965), а понад чотири десятки написаних ним біографічних нарисів увійшли до збірників „Борці партії” (Ужгород, 1984) та „Борці-антифашисти” (Ужгород, 1988). Окрім проблем політичної історії краю Микола Євгенович плідно займався історичним краєзнавством, зокрема, був співавтором академічних довідникових видань „Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область” (Київ, 1969) та „История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область” (Київ, 1982).

З огляду на історичні обставини, цілком зрозуміло, що ці праці написані з позицій радянської історичної інтерпретації. Тим не менше, кожна з них містить чималий фактичний матеріал, який може згодитися будь-якому з сучасних дослідників політичної історії краю 1930–1940-х рр.

Вийшовши на пенсію, М. Ротман часто їздив Закарпаттям, виступаючи перед сільською, робітничою та студентською молоддю з тематичними лекціями про історичне минуле краю дорадянського періоду. Також нерідко публікував у крайовій пресі власні спогади про закарпатське антифашистське підпілля періоду Другої світової війни.

Микола Ротман відійшов у вічність 24 листопада 1985 р., похований в Ужгороді на цвинтарі Кальварія.

КОСТЯНТИН КУЦОВ

Джерельні приписи:

1. Ротман, М. Напередодні другої світової : (з історії Закарпат. комуніст. орг. 1933–1938 років) / М. Ротман. – Ужгород : Карпати, 1964. – 140 с.
2. Ротман, М. Павло Ференцович Терек / М. Ротман. – Ужгород : Карпати, 1973. – 104 с.

3. Ротман, Николай Евгеньевич. Дочь Верховины : [про активистку краевой коммунист. орг. А. Туряницу] / Н. Е. Ротман. – Ужгород : Карпаты, 1981. – 104 с. : илл.
4. Rotman, Miklós. A Tűz nem alszik ki (Török Pál élete és munkássága) / M. Rotman. – Uzshorod : Kárpáti, 1966. – 76 o.
5. Rotman, M. Fáklyavivők: A Munkás Újság rövid története. – Uzshorod : Kárpáti, 1972. – 104 o.

6. Місюра, В. П. Косини / В. П. Місюра, М. Є. Ротман, Д. В. Смоланка // Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область / редкол. : Белоусов (голова) [та інші]. – К., 1969. – С. 150-160.
7. Бочок, В. С. Велика Добронь / В. С. Бочок, М. Є. Ротман // Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область / редкол. : Белоусов (голова) [та інші]. – К., 1969. – С. 652-661.
8. Илку, Ф. П. Косини / Ф. П. Илку, Н. Е. Ротман // История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область / редкол. : Семенюк Н.Н. (председатель) [и другие]. – К., 1982. – С. 150-155.

9. Довганич, О. Д. Ротман Микола Євгенович (1915–1985) / О. Д. Довганич // Борці-антифашисти / упоряд. О. Д. Довганич. – Ужгород : Карпати, 1988. – С. 311-314.
10. Основні друковані праці викладачів та співробітників Ужгородського державного університету (1946 – 1990 рр.) : Бібліогр. покажч. / уклад. О. Д. Закривидорога [та інші]. – Ужгород, 1991. – 284 с.
Зі змісту : [праці М. Є. Ротмана]. – С. 19, 56, 68,76, 102, 106, 144, 191, 194.
11. Федака, Сергій. Їх іменами названо вулиці : [в т. ч. про М. Є. Ротмана] / С. Федака // Федака, Сергій. Ужгород: роки і люди : хронолог. і біобібліогр. довід. / С. Федака ; Закарпат. облас. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Ужгород : Ліра, 2013. – С. 21-245.
12. Філь, Іван. Микола Ротман / І. Філь // Ветерани : До 55-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні / редкол. : М. С. Гам [та інші]. – Ужгород : Вид-во УжДУ, 2000. – С. 69-70.